

Δύο Γάλλοι που αγαπούν τον Νίκο Καββαδία

Ο σκηνοθέτης Ολιβιέ Γκιτόν...

ΤΙ ΜΠΟΡΕΙ να συνδέει έναν γάλλο σκηνοθέτη 40 χρόνων με τον δικό μας ποιητή της θάλασσας **Νίκο Καββαδία**, που ενέπνευσε τους έλληνες συνθέτες αλλά παραμένει συνήθως απών ακόμη και από τις εγχώριες μελέτες της ελληνικής λογοτεχνίας;

Αναθερμνόμενος σε μια πόλη όπου η συνήθης βόλτα ήταν στην προκυμαία ως τη βάση του φάρου, στο λιμάνι της Χάρης, ο σκηνοθέτης **Ολιβιέ Γκιτόν** στράφηκε χωρίς σε θέματα της θάλασσας και κυρίως στη βαθιά σχέση που συνδέει τη θάλασσα με τη λογοτεχνία για να καταλήξει σε ένα παράδοξο (για γάλλο σκηνοθέτη) εγχείρημα: μια ταινία - ντοκιμαντέρ για τη ζωή και το έργο του **Νίκου Καββαδία**. Είχε ήδη κάνει μια ταινία για τον επίσης περιθωριακό, επίσης ναυτικό, γάλλο συγγραφέα του 19ου αιώνα **Πιερ Λοτί**, αλλά το παράδοξο παραμένει: η πιο φιλόδοξη και δαπανηρή μέχρι στιγμής παραγωγή για τον **Νίκο Καββαδία**, η ταινία «*Nikos Kavvadias: Une croisière sur la vie*», γίνεται από έναν γάλλο σκηνοθέτη, για το γαλλο-γερμανικό πολιτιστικό κανάλι ARTE - La Sept, που εκπέμπει δορυφορικά σε όλη την Ευρώπη, μετά την ανέλιξη επιτυχία που είχε η μετάφραση της «*Βάρδιας*» πριν από τέσσερα χρόνια στη Γαλλία. Τα γυρίσματα της ταινίας άρχισαν αυτές τις ημέρες στην Ελλάδα και θα συνεχισθούν τον Σεπτέμβριο σε άλλα σημεία της Μεσογείου και της Βαλτικής, σε μια συμπαραγωγή του ARTE - La Sept με την ελ-

ληνική εταιρεία παραγωγής «*Τεχνόσφαιρα*» του **Θανάση Ρεντζή** και της **Γκαίης Αγγελή**. Η συμμετοχή της ΕΡΤ ακόμη συζητείται, ενώ ο **Ολιβιέ Γκιτόν** εξηγεί για ποιους λόγους ο **Νίκος Καββαδίας** στέκεται «στο ύψος ενός Μπροντάρ του 20ού αιώνα».

«*Παιδί ακόμη, όταν ήμουν 10-12 χρόνων, μου άρεσε να διαβάζω βιβλία περιπέτειας και κυρίως αυτά που είχαν σχέση με ναυτικές ιστορίες. Στη Γαλλία υπάρχουν οι λεγόμενοι "συγγραφείς του σταθμού", οι οποίοι γράφουν εκείνο το είδος των βιβλίων που αγοράζει κανείς στον σταθμό περιμένοντας για το τρένο, δηλαδή βιβλία φθηνά, χωρίς ιδιαίτερες λογοτεχνικές αξιώσεις. Τέτοιες ιστορίες μου άρεσαν, κυρίως με σκληροταχτηλούς ψαράδες που ζούσαν στη φτώχεια, οπότε μάθαιναν για τη Νορβηγία για το ψάρεμα του μπακαλιάρου, όπου είχαν φοβερές περιπέτειες με γυναίκες και άλλα παρόμοια. Συγγραφείς σαν τον Ροζέ Βερζέλ και τον Εντουάρ Πεσσόν ήταν στις δεκαετίες 1940 - 1950 πολύ γνωστοί και τα βιβλία τους γίνονταν μπεστ-σέλερ. Βέβαια, σήμερα έχουν ξεχαστεί, αλλά τα παιδιά τους έγιναν εκατομμυριούχοι...».* Μέσα στον σωρό, ωστόσο, έβρισκα κανείς και βιβλία του **Τζόζεφ Κόνραντ**, του **Πιερ Λοτί** και, ω του θαύματος, του **Νίκου Καββαδία**.
Ήταν στους υπαίθριους πά-

γκους με τα μεταχειρισμένα βιβλία ένθεν και ένθεν του Σηκουάνα όπου ανακάλυψε ο **Ολιβιέ Γκιτόν** τον **Νίκο Καββαδία**, πριν από 25 χρόνια. Η «*Βάρδια*» κυκλοφορούσε ήδη από το 1969 από τις εκδόσεις «*Stock*», έχοντας περάσει απαρατήρητη βέβαια, σε μετάφραση του νεοελληνιστή καθηγητή **Μισέλ Σονιέ**. «*Είχε ένα ζωγραφισμένο εξώφυλλο από εκείνα που τραβούν την προσοχή, με ένα φορητό πλοίο να κλιδωνίζεται μέσα σε τεράστια κύματα και τον καπνό να βγαίνει από το φουγάρο του... Θυμάμαι λοιπόν ότι είχα διαβάσει αυτό το βιβλίο και με είχε καθλώσει: αυτό δεν ήταν απλώς ένα "μυθιστόρημα του σταθμού", ήταν κάτι πολύ περισσότερο... Μετά το είχα ξεχάσει, ώσπου το ανακάλυψα ξανά το 1989, εντελώς διαφορετικό. Ήταν πάλι μετάφραση του **Μισέλ Σονιέ**, αλλά αυτή τη φορά με τον ε-*

πιτυχημένο τίτλο «*Le Quart*», από έναν μικρό εκδοτικό οίκο, τις *Éditions Climats*. Αν σκεφθεί κανείς ότι η «*Βάρδια*» πούλησε 10.000 αντίτυπα σ' αυτόν τον λιλιπούτειο εκδοτικό οίκο, η επιτυχία της αυτή τη φορά ήταν τεράστια. Γράφτηκαν εκτενείς κριτικές στις κυριότερες γαλλικές εφημερίδες, τον «*Monde*», τον «*Figaro*», τη «*Liberation*» και το βιβλίο έγινε πολύ γνωστό σε ορισμένους κύκλους διανοούμενων στο Παρίσι.

Ωστόσο, όταν έφθασε η ώρα της έγκρισης των κονδυλίων, η συνήθης απάντηση των υπευθύνων ήταν «*Και πους είναι ο Νίκος Καββαδίας?*». «*Χρειάστηκε ο ενθουσιασμός και η επιμονή του Thierry Garrel, υπεύθυνου των ντοκιμαντέρ της ARTE - La Sept, για να προχωρήσω σ' αυτό το εγχείρημα και να δοθεί τελικά η έγκριση*». Εν τέλει τα γυρίσματα άρχισαν με τη στήριξη

της ΕΡΤ και με τη συμμετοχή της εταιρείας «*Τεχνόσφαιρα*», αλλά εκείνο που σημειώνει ο **Ολιβιέ Γκιτόν** είναι ότι «*χρειάστηκαν οι ίδιες προσπάθειες για να πειστεί η ελληνική τηλεόραση για τον Νίκο Καββαδία, όσο και για να πειστεί η γαλλική! Μάλιστα η συμμετοχή της ΕΡΤ δεν είναι ακόμη ακριβώς προσδιορισμένη*». Η ταινία θα γυριστεί εν μέρει στην Ελλάδα, σε ένα φορητό πλοίο επανδρωμένο με έλληνες ναυτικούς, ηθοποιούς και τεχνικούς. Το πλοίο θα κάνει ένα ταξίδι στη Μεσόγειο, με σταθμούς κυρίως στον Πειραιά και τη Μασσαλία, και στη συνέχεια θα συνεχίσει το ταξίδι του ως τον Βορρά, όπου θα καταλήξει σε κάποιο χιονισμένο λιμάνι: «*Μια διαδρομή από τον Νότο προς τον Βορρά, από την αρχή προς το τέλος του έργου του Νίκου Καββαδία, από τη ζέση στο κρύο, από τη νύχτη στον θάνατο*», όπως σημειώνει ο **Ολιβιέ Γκιτόν**. «*Η ατμόσφαιρα του πλοίου με τους ναυτικούς θα αποτελέσει ένα είδος σκηνης θεάτρου, όπου θα αναβιώσουν τα κείμενα και το πνεύμα του έργου του Νίκου Καββαδία. Ποιήματά του ή αποσπάσματα από τη «*Βάρδια*» θα μοιάζουν να ξεπηδούν από τη θάλασσα και από τα αμπάρια του πλοίου. Θα υπάρχουν στιγμιότυπα από τη ζωή του ποιητή με μαρτυρίες και αναμνήσεις ανθρώπων που τον γνώρισαν καθώς και αναπαραστάσεις από τη «*Βάρδια*», που θεωρείται από πολλούς έρ-*

γο αυτοβιογραφικό». Η ταινία θα εναλλάσσει διαρκώς την πραγματικότητα με τη φαντασία, την αληθινή δράση με τις λειτουργίες της μνήμης, τη θάλασσα με την ποίηση.

Δεν είναι η πρώτη φορά που η ενασχόληση με τη θάλασσα έφερε τον γάλλο σκηνοθέτη σε επαφή με τον αιώνιο κόσμο της ελληνικής ναυτιλίας. Για τη βραβευμένη ταινία «*The saga of Lloyd's*» ο **Ολιβιέ Γκιτόν** είχε μιλήσει με τον **Γ. Λιβανό** και θυμάται ότι ο έλληνας μεριτόντας του είχε πει: «*Για τους Έλληνες η θάλασσα είναι από πολλούς αιώνες συνδεδεμένη με τη δημοκρατία και την ελευθερία*». Επειτα, αναζητώντας την άκρη στην υπόθεση του ναυαγίου του «*Salem*» (πλοίο με ελληνικό πλήρωμα που βυθίστηκε για να καρπωθούν κάποιοι στην ασφάλειά του, ύψους 600 εκατ. δολαρίων), ο **Ολιβιέ Γκιτόν** γύρισε άλλη μια ταινία στην Ελλάδα, που τον οδήγησε στην επόμενη: την ιστορία του «*America*», ενός παλιού αμερικανικού πλοίου παροπλισμένου στην Ελευσίνα και στην επόμενη ταινία, την «*Britannia*», για το παλαιότερο πλοίο που κυκλοφορεί διεθνώς, ηλικίας 63 χρόνων και ιδιοκτησίας **Χανδρή**. Όλα αυτά τα ντοκιμαντέρ γυρίστηκαν για τη ζώνη της γαλλικής τηλεόρασης (FR3) που καλείται με το ελληνικό όνομα «*Thalassa*». «*Είναι παράξενο*», καταλήγει ο **Ολιβιέ Γκιτόν**, «*που στην Ελλάδα, με τόσα νησιά, τέτοια ναυτιλία, τους μεγαλύτερους εφοπλιστές, η κρατική τηλεόραση δεν έχει μια αντίστοιχη θαλασσινή ζώνη...*».

Μαίρη Παπαγιαννίδου

...και ο μεταφραστής και φίλος Μισέλ Σονιέ

Η ΠΡΩΤΗ επαφή του **Μισέλ Σονιέ**, καθηγητή Νέων Ελληνικών στο Πανεπιστήμιο της Σορβόνης, με την Ελλάδα και τους Έλληνες στάθηκε μοιραία. Στα μέσα της δεκαετίας του '50, φοιτητής ακόμη κλασικής φιλολογίας, επισκέφθηκε τη χώρα μας και σχεδόν αμέσως ενίωσε μια έλξη που τον οδήγησε στην απόφαση να ασχοληθεί συστηματικά με την ελληνική γλώσσα. Ξεκίνησε με μελέτη των αρχαίων ελληνικών. «*Στα νέα ελληνικά είμαι αυτοδίδακτος. Με βοήθησε ωστόσο η επαφή μου με Έλληνες φίλους και τα συχνά ταξίδια μου στην Ελλάδα*», λέει. Εξάλλου στο διάστημα 1964 ως 1969 έζησε στην Ελλάδα κάνοντας παράλληλα και τη διατριβή του πάνω στα δημοτικά τραγούδια. Λίγα χρόνια αργότερα, το 1977, επέστρεψε ως καθηγητής στο Τμήμα Γαλλικής Φιλολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης όπου διδάξε ως το 1983. Η πρόσρατη επίσκεψή του στη χώρα μας συνέπεσε με την έναρξη των γυρισμάτων της ταινίας - ντοκιμαντέρ «*Nikos Kavvadias - Une croisière sur la vie*» του **Ολιβιέ Γκιτόν**, στην οποία συμμετέχει μιλώντας για τον έλληνα θαλασσινό ποιητή ως μεταφραστής του στα γαλλικά αλλά και μέσα από την εμπειρία της γνωριμίας και της φιλίας

τους. Ωστόσο οι λόγοι της επίσκεψής του ήταν μια σειρά διλήξεων στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και στο Γαλλικό Ινστιτούτο, αλλά παράλληλα και ένα διάλειμμα «*που θα του δώσει τη δυνατότητα να δει ορισμένους παλιούς φίλους*».

Την πρώτη απόπειρα απόδοσης ελληνικού βιβλίου στα γαλλικά έκανε στο τέλος της δεκαετίας του '50. Το κείμενο ήταν του ζωγράφου **Ερρίκου Φραντζεσκάκη** από μια έκδοση της Εμπορικής Τραπεζής για τους Έλληνες ζωγράφους του 19ου αιώνα. Λίγο μετά, ξεκίνησε τις πρώτες προσπάθειες μετάφρασης της «*Βάρδιας*» του **Νίκου Καββαδία**. «*Οι πρώτες δέκα σελίδες - επιλογή της Τζένιας Καββαδία (αδελφής του ποιητή) και της Τατιάνας Μυλιέξ - δημοσιεύτηκαν στο περιοδικό "L'Arc" στην Aix en Provence. Ήμουν τρομοκρατημένος γιατί τότε δεν ήξερα τόσο καλά ελληνικά. Και είναι σίγουρα ένα πολύ δύσκολο κείμενο ακόμη και για τους Έλληνες*». Συνέχισε μεταφράζοντας **Καζαντζάκη** («*Τελευταίος Πειρασμός*» το 1959 και «*Αναφορά στον Γκρέκο*» το 1961), **Παπαδιαμάντη** («*Φόνισσα*»), την «*Αργώ*» του **Εμπεριόκου** και κείμενα του **Κάσδαγλη**.

Είχε την τύχη να γνωρίσει τον **Εμπεριόκο**, τον **Καββαδία** και τον **Κάσδαγλη**. Τον «*Κόλια*» (ό-

πως αποκαλούσαν οι φίλοι του **Νίκου Καββαδία**) τον γνώρισε μέσω της αδελφής του. «*Ταξίδεψα συχνά μαζί του, σαν επιβάτης στο πλοίο που δούλευε, στη δεκαετία του '50. Τότε λίγοι έπαιρναν το αεροπλάνο γιατί ήταν ακριβό το εισιτήριο. Ετσι, κατέβαινα από το Παρίσι στη Μασσαλία, όπου τότε ζούσαν οι γονείς μου, και έπαιρνα το πλοίο για τον Πειραιά. Ο Κόλιας ήταν αξιανάπητος, ζεστός άνθρωπος και χρυσή καρδιά. Αν και η εργασία του στο πλοίο περιόριζε τις συναντήσεις μας, πάντα βρισκαμε ευκαιρία και μιλούσαμε. Συζητούσαμε για τη λογοτεχνία, τη ζωγραφική και πάρα πολύ για την ιταλική όπερα, που άρεσε και στους δυο μας*». Οι συναντήσεις αυτές στάθηκαν πολύ σημαντικές και βοήθησαν τον **Μισέλ Σονιέ** στο μεταφραστικό

του έργο. Του έλυνε τις απορίες και του εξήγησε τους τεχνικούς όρους, τις ονομασίες και τους ιδιωτισμούς που δεν καταλάβαινε. Βέβαια, καιρία ήταν και η συμβολή της **Τζένιας Καββαδία**. «*Αυτό έλυνε τις απορίες σε πρώτο στάδιο. Παρέμενε όμως το πρόβλημα της απόδοσης των λέξεων αυτών στα γαλλικά. Οι πρόσφατες αναμνήσεις από τη θητεία μου στο Ναυτικό, συγγενείς, φίλοι, μια υπηρεσία του υπουργείου Ναυτιλίας με βοήθησαν στη συνέχεια. Ετσι ξεπέρασα τις δυσκολίες - με πολύ κόπο οφείλω να ομολογήσω*».

Η πρώτη ανάγνωση της «*Βάρδιας*» του **Καββαδία** δεν τον ενθουσίασε. Όταν όμως είχε τελειώσει και η μετάφραση, το 1968 - ένα χρόνο πριν από την πρώτη έκδοση του βιβλίου στα γαλλικά -, το μοναδικό αυτό μυθιστόρη-

μα του μεγάλου ποιητή του άρεσε πολύ. «*Ασύνγκριτα λιγότερο από σήμερα γιατί εν τω μεταξύ το έχω ξαναδιαβάσει, δουλεύοντας και πάλι το κείμενο για τη δεύτερη έκδοση*». Εκτός από την αλλαγή του αρχικού τίτλου από «*En Bourlinguant*» (Θαλασσοδέρνοντας), που σύμφωνα με τον μεταφραστή ήταν σκέτη καταστροφή, σε «*La Quart*» («*Η βάρδια*»), προστέθηκαν εκφράσεις και λέξεις που είχαν παραλειφθεί, έγιναν διορθώσεις σύμφωνα με τη δεύτερη ελληνική έκδοση... «*Όσον αφορά τον τίτλο, θα μπορούσα να γράψω ολόκληρη εγκυκλοπαίδεια με τις ανωνυμίες που άκουσα κυρίως από γάλλους αλλά και από Έλληνες εκδότες, για το πους τίτλος είναι πιο εμπορικός*». Την αγωνία των εκδοτών είχε και ο ίδιος ο **Καββαδίας**, για διαφορετικούς όμως λόγους. Αγωνίστηκε πραγματικά και είχε ένα μόνιμο άγχος για το αν άρεσαν τα βιβλία του. «*Συνέχως μου έλεγε: Μιχαλάκη μου, διαβάζονται αυτά που γράφω ή είναι εντελώς ξεπερασμένα*». Εκτός από τη «*Βάρδια*» έχει μεταφράσει και το ποίημα «*Μαραμπού*», το οποίο όμως δεν έχει ποτέ δημοσιευθεί. «*Προσπαθώ να μεταφράσω κρατώντας τον ρυθμό. Εχω διαβάσει τόσο πολλά δημοτικά τραγούδια που ο δεκαπεντασύλλαβος έχει γίνει εξίσου οικείος με τον ρυθμό του γαλλικού δωδεκασύλλαβου, του*

αλεξανδρινού. Δεν επεδίωξα να κρατήσω τη ρίμα γιατί θα αναγκάζομαι να χρησιμοποιήσω λέξεις που δεν θα ήθελα

Ενα από τα μυστήρια που παρ' όλες τις προσπάθειες δεν έχει καταφέρει να λύσει όλα αυτά τα χρόνια αφορά τις πωλήσεις των βιβλίων και τις συνιστώσες που επηρεάζουν την εμπορικότητά τους. Αδυνατεί να εξηγήσει τον λόγο που ο «*Ζορμπάς*» πουλάει στη Γαλλία εκατοντάδες χιλιάδες αντίτυπα, σε αντίθεση με το βιβλίο του **Καββαδία**. «*Δεν αρνούμαι την αξία του Καζαντζάκη, θεωρώ όμως ότι ο Καββαδίας είναι από λογοτεχνικής απόψεως ασύνγκριτα μεγαλύτερος. Πιστεύω ότι είναι καιρός για να εκδοθούν τα Απαντά του*». Ως παραδείγματα, κρίνοντας από τα βιβλία που ο ίδιος έχει μεταφράσει, αναφέρει ακόμη τις πωλήσεις που σημείωσε η «*Φόνισσα*» του Παπαδιαμάντη. «*Παρά το γεγονός ότι δεν είχε την προώθηση που έπρεπε, πήγε πολύ καλά εμπορικά και σήμερα πουλάει όπως τα κλασικά έργα. Αντίθετα, η δεύτερη έκδοση της «*Βάρδιας*», αν και διαφημίστηκε πολύ, δεν πήγε τόσο καλά. Δεν υπάρχουν κανόνες για την εμπορικότητα*». Αυτόν τον καιρό ο **Μισέλ Σονιέ** ετοιμάζει τη μετάφραση του βιβλίου «*Στοιχεία*» από τη δεκαετία του '60 του **Βαλτινού**.

Μέχη Τράτσα